

ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 24ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1986

ΠΡΟΕΔΡΙΑ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΡΥΠΑΝΗ

ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΗΣ 25ΗΣ ΜΑΡΤΙΟΥ 1821

ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΠΡΟΕΔΡΟΥ Κ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΤΡΥΠΑΝΗ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

Με δέος και φρίκη παρακολούθησε ή Οικουμένη εκείνη τή θύελλα τής ιστορίας πού ξέσπασε στην 'Ανατολή και πού στην πορεία της πρὸς τή Δύση σάρωσε τήν Πρωτεύουσα και τὰ τελευταία κατάλοιπα τής Βυζαντινῆς Αυτοκρατορίας.

Ἑλληνικὲς χῶρες εἶχαν βέβαια ὑποκύνει σὲ νέους δυνάστες και πρὶν ἀπὸ τήν ἄλωση τής Κωνσταντινουπόλεως τοῦ 1453, ἀλλὰ ή 'Οθωμανική κυριαρχία ἀπὸ τότε ἐπεβλήθη στην 'Ανατολή, και ἀπὸ τότε περιῆλθε στην ἐξουσία τῶν 'Οθωμανῶν τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο πού ἐκπροσωποῦσε τήν πνευματικὴ ἐνότητα, ἀλλὰ και κατὰ κάποιον τρόπο και τή διοικητικὴ ἐνότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Οἱ Ἕλληνες μπορεῖ νὰ κατακτήθηκαν, ἀλλὰ δὲν ὑποδουλώθηκαν. Πολλοὶ ἀποδῆμησησαν, ἀλλὰ κανεὶς δὲ δέχθηκε ὡς ὀριστικὴ τή νέα του τύχη, και πολλὲς φορὲς, ὅπως θὰ δοῦμε, ἐπαναστάτησαν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ μὲ τραγικὰ ἀποτελέσματα, ἕως ὅτου ἦλθε «τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου» και ή μεγάλη ἐθνεγερεσία τοῦ '21.

Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐπιδίωξαν τὸν πλήρη ἐξισλαμισμὸ τῶν Χρι-

στιανικῶν λαῶν τοὺς ὁποίους κατέκτησαν. Ἦταν ὁμως τόση ἡ ἔλ-
λειψη κάθε σεβασμοῦ πρὸς τὴ ζωὴ, τὴν τιμὴ καὶ τὴν περιουσία τῶν
ἄλλοθρήσκων, τόσο βαριά ἡ φορολογία, τόσο ἐξευτελιστικὸ τὸ «χα-
ράτσι», ὁ κεφαλικὸς φόρος, τόσο ἀπαίσιον τὸ παιδομάζωμα, ἀλλὰ
καὶ τόσα τὰ μεγάλα ἀξιώματα ποὺ ἐδίδοντο στοὺς ἐξωμότες —τὸ
ἀξίωμα τοῦ βεζύρη, τοῦ στρατηγοῦ, τοῦ ναυάρχου, τοῦ διερμηνέως
τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, τοῦ διερμηνέως τοῦ Στόλου κ.λπ.— ὥστε πολ-
λοὶ Χριστιανοὶ —κυρίως Σέρβοι καὶ Ἀλβανοὶ— ἀποφάσιζαν νὰ
ἀλλαξοπιστήσουν.

Ἡ εἰκόνα τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὴν ἄλωση, καὶ κυρίως στοὺς
δύο πρώτους αἰῶνες, ἦταν πραγματικὰ τραγική. Ὅλες οἱ Ἑλληνι-
κὲς χῶρες ἦσαν στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἢ τῶν Φράγκων. Τὸ φῶς
τῆς μαθήσεως ἔσβησε, τὸ φῶς ποὺ ἄλλοτε ἔλαμπε ὄχι μόνον στὰ με-
γάλα Βυζαντινὰ κέντρα, ὅπως τὴν Κωνσταντινούπολη, τὴ Θεσσα-
λονίκη, τὴν Τραπεζοῦντα ἢ τὴν Καισάρεια, ἀλλὰ καὶ σὲ πολλὰς μι-
κρότερες ἐστίες. Οἱ λόγιοι τοῦ Βυζαντίου ἔφυγαν, ἄλλοι λίγο πρὶν ἀπὸ
τὴν ἄλωση —ὅπως ὁ Μανουήλ καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσολωρᾶς, ὁ Γεώρ-
γιος Τραπεζοῦντιος καὶ ὁ πολὺς Βησσαρίων— καὶ ἄλλοι μετὰ τὴν
ἄλωση —ὅπως ὁ Δημήτριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος καὶ
ὁ Ἰωάννης Λάσκαρης, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος ἢ ὁ Μάρκος Μου-
σοῦρος— ἔφυγαν γιὰ νὰ βροῦν καταφύγιον στὴ Δύση —κυρίως στὴν
Ἰταλία, καὶ νὰ διαδώσουν ἐκεῖ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, ποὺ τόσο
συνέβαλαν στὴν τελικὴ ἀνθιστὴ τῆς Ἀναγεννήσεως.

Στὸν κατεστραμμένο καὶ βασανισμένο ἐκεῖνον κόσμον μόνον ἡ
Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, τὴν ὁποία ἐστήριξε ὁ Μωάμεθ ὁ Κατακτη-
τῆς γιὰ δικό του βέβαιον συμφέρον —γιὰ νὰ μὴ βοηθήσουν τοὺς «σχι-
σματικούς», ὅπως ἀποκαλοῦσαν τοὺς Ὁρθοδόξους οἱ Παπικοὶ τῆς Δύ-
σεως, καὶ γιὰ νὰ τὴν καταστήσει ὑπεύθυνη γιὰ τὴ συλλογὴ τῶν φό-
ρων— μόνον ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ἐπαναλαμβάνω, ἀπέμεινε ὀρθή
καὶ ἐνοσήλευσε τὶς πληγὰς τοῦ ἔθνους, ὅσο βέβαιον ἦταν δυνατὸν ὑπὸ
τὶς περιστάσεις. «Ὅτε βασιλέα ἔχομεν νῦν, οὔτε ἐκκλησίαν ἔλευ-

θέραν, οὔτε παρρησίαν», ἔγραφε τὸ 1455 ὁ Πατριάρχης Γεννάδιος στὸν ἠγούμενο τῆς Μονῆς Σινᾶ. Ὅμως ἡ καταδιωγμένη καὶ βασανισμένη ἐκείνη ἐκκλησία περιέσωσε τὴ θρησκεία τῶν πατέρων μας, τὴν Ἑλληνικὴ γλώσσα καὶ τὸ ἐθνικὸ φρόνημα. Μεγίστη λοιπὸν ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τῆς ὀφείλομε, καὶ ἂν ὀρισμένοι ἱερωμένοι ἐνίοτε ἔσφαλαν, εἶναι ἄδικο νὰ ἐπιμένουμε στὰ λίγα ἐκεῖνα περιστατικά, καὶ νὰ θέλομε νὰ περιληφθοῦν καὶ στὰ σχολικά μας βιβλία.

Τέτοια ἦταν ἡ βαρὴ σκιά πρὸς εἶχε πέσει ἐπάνω στὸ ἔθνος μετὰ τὴν ἄλωση:

κι ἦταν ὅλα σκοτεινά,
γιατὶ τὰ 'σκιαζε ἡ φοβέρα
καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σκλαβιά.

Ἡ μεγάλη ἐπανάσταση τοῦ '21, κυρίες καὶ κύριοι, πρὸς σήμερα εορτάζομε τὴν ἐπέτειο τῆς κηρύξεώς της, δὲν εἶναι, ὅπως τόσοι διαστρεβλωτὲς τῆς ἱστορίας μᾶς λέγουν, γεγονὸς πρὸς ἔγινε τυχαίως, ἢ τὸ δημιουργημὰ ὀλίγων μόνον ἀνθρώπων ἢ προῖον ταξικοῦ μίσους. Ἦταν τὸ ἀναπόδραστο ἀποτέλεσμα ὅλων τῶν προηγουμένων περιστάσεων, πόνων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἔθνους. Καὶ τίποτε δὲν τὸ ἀποδεικνύει καλύτερα ἀπὸ τὶς ἀλλεπάλληλες καὶ ἀδιάκοπες ἐξεγέρσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ τετρακόσια χρόνια τῆς δουλείας, κάθε φορὰ πρὸς τοὺς ἐδίδετο εὐκαιρία ἢ πρὸς τοὺς παρακινουῦσαν ξένες δυνάμεις.

Τὸ πρῶτο κίνημα ἔγινε εὐθὺς τὴν ἐπομένη τῆς ἀλώσεως, καὶ ἦταν εὐρύτατο, ὅπως φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ γνωστὸ Θ ρ ἦ ν ο τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς γράφτηκε τότε. Ἀπέτυχε, γιατί ἡ ἀναμενόμενη ἀπὸ τὴ Δύση βοήθεια δὲν ἦλθε.

Ἀκολούθησε τὸ 15ο καὶ 16ο αἶωνα μακρὰ σειρὰ ἐξεγέρσεων πρὸς τὶς προκάλεσαν ξένοι, ἄλλες μικρότερες, ὅπως ἐκεῖνες πρὸς συνδέονται μὲ τὰ ὀνόματα τῶν Μιχαὴλ Πάλλη, Κροκόνδιλου Κλαδᾶ, τῶν Μελισσηνῶν ἢ τῶν πρώτων γνωστῶν ἀρματολικιῶν, καὶ ἄλλες μὲ

εὐρύτερες ἐπιπτώσεις, ὅπως ἐκεῖνες ποὺ ὀργανώθηκαν ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν φιλοπόλεμο βασιλέα τῆς Γαλλίας Κάρολο Η', ἢ ἀργότερα μὲ τὸν Δούκα τοῦ Νεβέρ Κάρολο Β', ποὺ τὸν εἶχαν μετονομάσει οἱ Ἕλληνες Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο.

Στὸν ἐπαναστατικὸ ὄργανισμὸ τοῦ 16ου αἰῶνα ἐκτὸς τῆς Βενετίας συντέλεσαν πολὺ καὶ οἱ στόλοι τοῦ Δουκὸς τῆς Τοσκάνης, τῶν Ἴπποτῶν τῆς Μάλτας καὶ τῆς Νεαπόλεως, οἱ ὁποῖοι γύριζαν τὶς ἐλληνικὰς θάλασσες καὶ κτυποῦσαν τοὺς Τούρκους ποὺ εἶχαν ἐπιτεθεῖ ἐναντίον τῶν Ἴπποτῶν τῆς Μάλτας. Οὕτε πρέπει νὰ λησμονήσομε τὰ κινήματα τῶν Ἑλλήνων ποὺ ξέσπασαν στὴν Ἐηρὰ μετὰ τὴ νικηφόρο ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, ὅταν οἱ στόλοι τῆς συμμαχίας, Πάπα, Ἰσπανίας καὶ Βενετίας κατετρόπωσαν τὸν Τουρκικὸ στόλο.

Ἀπὸ ὅλες τὶς ξένες δυνάμεις ἀναμφιβόλως οἱ Βενετοὶ ἦσαν ἐκείνοι ποὺ ξεσήκωσαν τοὺς Ἕλληνες τὶς περισσότερες φορὲς, ὅταν αὐτὸ ἐξυπηρετοῦσε τὰ συμφέροντά τους, ἀλλὰ καὶ ποὺ τοὺς ἐγκατέλειψαν τὶς περισσότερες φορὲς εἰς τὸ ἔλεος τῶν Τούρκων.

Ἡ πιὸ ἀξιόλογη ἀπ' αὐτὰς ἔγινε, ὅταν ὁ Μοροζίνη, ὁ ἀποκληθεὶς καὶ *Peloponnesiaco*, κατέλαβε τὴν Πελοπόννησο τὸ 1684 καὶ κατόπιν τὰς Ἀθήνας, ὁπότεν κατεστράφη καὶ ὁ Παρθενών. Ἡ διάπυρη λαχτάρα γιὰ ἐλευθερία ποὺ συγκλόνιζε τοὺς Ἕλληνες τότε φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν περιφνημὴ δέηση πρὸς τὴν Παναγία τοῦ Ἡλία Μηριάτη, τοῦ σπουδαιότερου ρήτορα τῆς ἐποχῆς, —τοῦ περιώνυμου ἱεροκήρυκα— ποὺ τὴν ἐξεφώνησε, νέος τότε, στὴ Βενετία. Θὰ σᾶς δώσω ἓνα μικρὸ μόνον ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ της, γιὰ νὰ δῆτε τὸ πνεῦμα ποὺ ἐπικρατοῦσε:

«Ἐως πότε, πανακήρατε κόρη, τὸ τρισάθλιον γένος τῶν Ἑλλήνων ἔχει νὰ εὐρίσκεται εἰς τὰ δεσμὰ μιᾶς ἀνυποφέρτου δουλείας; Ἐως πότε ἔχουσι νὰ βασιλεύωνται ἀπὸ ἡμισυ φεγγάρι αἱ χῶραι ἐκεῖναι εἰς τὰς ὁποίας ἀνέτειλεν εἰς ἀνθρωπίνην μορφὴν ἀπὸ τὴν ἡγιασμένην σου γαστέρα ὁ μυστικὸς τῆς Δικαιοσύνης ἥλιος; Ἄχ, Παρθένε, ἐν-

θυμήσου πώς εἰς τὴν Ἑλλάδα πρότερον παρά εἰς ἄλλον τόπον ἔλαμψε τὸ ζωηφόρον φῶς τῆς ἀληθινῆς πίστεως. Τὸ Ἑλληνικὸν γένοςἔδωκεν εἰς τὸν κόσμον τοὺς διδασκάλους οἱ ὅποιοι μὲ τὸ φῶς τῆς διδασκαλίας των ἐφώτισαν τὰς ἡμαυρωμένας καρδίας τῶν ἀνθρώπων».

Καὶ προχωρεῖ εἰς αὐτὸν τὸν τόνο ἕως τὸ τέλος.

Στὸν 17ο αἰῶνα δὲν ἀγωνίστηκαν κατὰ τῶν Τούρκων μόνον οἱ Ἕλληνες τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου, ἀλλὰ καὶ οἱ νησιῶτες. Ἔτσι ἔχομε τοὺς ἀγῶνες τῆς Λήμνου, τῆς Ρόδου, τῆς Κερκύρας, τῆς Κύπρου καὶ κυρίως τῆς Κρήτης πὸ ἐπεσε στὰ χέρια τῶν Τούρκων, ὅπως γνωρίζετε, τὸ 1669.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἄλλαξαν τὸν 18ο αἰῶνα. Τὸ ἐθνικὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων ἀνεπτέρωθη, καί, ἂν καὶ ἀκόμη ζητοῦσαν ξένη βοήθεια, οἱ ἀγῶνες πὸ ἐκαμαν δὲν ἦσαν πιά γιὰ μιὰ ξένη Χριστιανικὴ κυριαρχία πὸ θὰ τοὺς ἀπαλλάξει ἀπὸ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ γιὰ ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία. Καὶ εἶναι ἀξιοσημείωτο ὅτι αὐτὴ ἡ στροφή συμπίπτει μὲ τὴ μεγαλύτερη ἐξάπλωση τῶν Τουρκικῶν κατακτήσεων, δηλαδὴ μὲ τὸ τέλος τῆς 17ης ἑκατονταετηρίδας, ὅταν, μὲ τὴν ἐξαίρεση τῆς Ἑπτανήσου, ὅλος ὁ ἄλλος Ἑλληνικὸς χῶρος εἶχε περιέλθει στὰ χέρια τῶν Τούρκων.

Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσομε, ὅτι ἀνεφάνη τότε καὶ ἓνας νέος (ἐξωτερικὸς) προστάτης τῶν Χριστιανικῶν μειονοτήτων τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ Ρωσία, ἡ πολιτικὴ τῆς ὁποίας ὅμως προκάλεσε καὶ τὴ μεγάλη καὶ καταστροφικὴ Ἑλληνικὴ ἐξέγερση τοῦ 1770. Ἡ ρωσικὴ βοήθεια ὑπῆρξε τότε καὶ ὀλίγη, καὶ δόθηκε μὲ ἀδέξιο τρόπο. Καὶ οἱ δύο ναύαρχοι Ὀρλώφ, ὅταν εἶδαν ὅτι τὰ ρωσικὰ συμφέροντα δὲν ἐξυπηρετοῦντο, ἐγκατέλειψαν τὸν ἀγῶνα, καὶ τοὺς Ἕλληνες στὴν τύχη τους μὲ ἀποτέλεσμα τὴ σφαγὴ χιλιάδων Ἑλλήνων καὶ τὸ βασανισμὸ καὶ τὸ φόνον πολλῶν ἱεραρχῶν καὶ ἱερέων, ἀφοῦ καὶ ὁ ἴδιος ὁ Πατριάρχης Μελέτιος ἐστρεβλώθη καὶ ἐ-

φυλακίσθη στὴν Τένεδο, καὶ ὁ ἡγεμὼν τῆς Μολδοβλαχίας Καλλιμάχης ἀπεκεφαλίσθη.

Πρέπει ὁμῶς νὰ σημειωθεῖ ὅτι ἡ συνθήκη τοῦ Κιοντσουκ Καϊναρτζῆ τοῦ 1774 πὺν ἀκολούθησε καὶ μὲ τὴν ὁποία τελείωσε ὁ Ρωσοτουρκικὸς ἐκεῖνος πόλεμος, κατὰ πολὺ εὐνόησε τοὺς Ἕλληνας. Βοήθησε στὴν ὑλικὴ ἀκμὴ τους πὺν ἀκολούθησε καὶ στὴν ἀνοδο μιᾶς Ἑλληνικῆς ἀστικῆς τάξεως πὺν ἔγινε ὁ εὐγλωττος φορέας τοῦ πόθου πρὸς Ἐλευθερίαν.

Καὶ ἔτσι φθάνομε στὶς παραμονὲς τῆς μεγάλης ἐθνεγερσίας τοῦ '21, ὁπότε συναντοῦμε τὰ θαλασσινὰ κατορθώματα τοῦ Λάμπρου Κατσώνη καὶ τὰ στεριανὰ τοῦ Ἀνδρούτσου —τοῦ πατέρα τοῦ Ὀδυσσεά—, τὸ «σπόρο» πὺν ἔσπειρε ὁ Ρήγας ὁ Φεραῖος καὶ πὺν «βλάστησε καὶ τὸ γένος συνέλεξε τὸ γλυκὺ του καρπὸ» (τὰ κατορθώματα τοῦ Νίκου Τσάρα, τοῦ Σταθᾶ καὶ τοῦ Βλαχάβα) καὶ στὸν τελευταῖο ἀγῶνα τῶν Σουλιωτῶν τοῦ 1820.

Βλέπετε λοιπὸν πόσο πολυάριθμες καὶ ἀλλεπάλληλες ἦσαν οἱ ἐξεγέρσεις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰ 400 χρόνια τῆς δουλείας τους. Αὐτὲς ἐστοίχισαν στὸ ἔθνος πολλὰς χιλιάδες μαχητῶν καὶ ἀθῶων θυμάτων, καὶ μεγάλο ἀριθμὸ πρωθυερέων καὶ ἱερέων πὺν μαρτύρησαν γιὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Πολλὰς ἦσαν οἱ πυραμίδες ἀπὸ κομμένα κεφάλια Χριστιανῶν πὺν ἐστήνοντο ὡς ἀπαίσια τρόπαια, ἐμπρὸς ἀπὸ τὴν εἴσοδο τοῦ Τόπ Καπί, τοῦ ἀνακτόρου τῶν Σουλτάνων, πολλὰ τὰ σακιὰ γεμάτα κομμένα ἀντιὰ τὰ ὁποῖα ἔστελναν στὸν Παντισάχ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ ναύαρχοὶ του πρὸς ἐπιβεβαίωση ὅτι οἱ ἐντολὰς τους ἐξετελέσθησαν, καθὼς καὶ τὰ δέρματα ἱερέων πὺν εἶχαν γδάρει ζωντανούς.

Ὅπως εἶδαμε, ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνα τὰ πράγματα ἄλλαξαν. Ἡ ἐπίρρωση ἐκείνη τοῦ ἐθνικοῦ φρονήματος πὺν παρουσιάστηκε καὶ πὺν προχώρησε ἀξάνομενη τὸ 18ο αἰῶνα, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος στὴν ἐξάπλωση τῆς παιδείας στὸν Ἑλληνισμὸ πὺν ἐμφανίσθηκε τότε. Οἱ Ἕλληνες μὲ τὸ ἐμπορικὸ καὶ τὸ ναυτικὸ τους

δαιμόνιο, μόλις ἄρχισε ἡ Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία νὰ κάμπτεται ἐσωτερικῶς, κατόρθωσαν νὰ πάρουν στὰ χέρια τους ὅλο τὸ ἐμπόριο τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου καὶ τῆς Ἑγγυῆς Ἀνατολῆς. Μέρος σπουδαῖο ἀπὸ τὸ σημαντικὸ πλοῦτο ποὺ συγκέντρωσαν, τὸ διέθεσαν γιὰ τὴν ἴδρυση σχολείων, γιὰ νὰ σπουδάζουν τὰ παιδιὰ τους. Ἔτσι πολλὲς Ἑλληνικὲς κοινότητες, ὅπως στὰ Γιάννενα, στὴ Χίο, στὴ Σμύρνη, στὶς Κυδωνίες, στὴν Ἀθήνα ἴδρυσαν σπουδαῖα ἐκπαιδευτήρια καὶ πολλοὶ ἦσαν οἱ Ἑλληνας ποὺ τότε σπούδασαν στὴ Δύση καὶ γύρισαν στὸν τόπο τους ὡς Διδάσκαλοι τοῦ Γένους, γιὰ νὰ μορφώσουν τοὺς ὁμοεθνεῖς τους. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἄλωση οἱ Ἑλληνας εἶχαν πάει στὴ Δύση γιὰ νὰ διδάξουν, τὸν 17ο ὅμως καὶ τὸ 18 αἰῶνα —τὸν αἰῶνα τοῦ Διαφωτισμοῦ— πῆγαν γιὰ νὰ διδαχθοῦν, καὶ πῆγαν κυρίως στὰ Πανεπιστήμια τῆς Ἰταλίας καὶ πρῶτ' ἀπ' ὅλα στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Πάδοβας.

Ἡ ζωνρὴ αὐτὴ κίνηση μέσα στὸν Ἑλληνικὸ χῶρο εἶχε τὸ ἐπίκεντρό της στὴν Κωνσταντινούπολη, στὸν κύκλο τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν λεγομένων Φαναριωτῶν. Ἀργότερα μεταφέρθηκε καὶ στὶς Παραδουνάβιες Ἡγεμονίες, στὶς ἀλλῆς τῶν ἐκεῖ Ἑλλήνων ἠγεμόνων.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία ποὺ ἰδρύθηκε τὸ 1814 —ὑπῆρχαν καὶ ἄλλες ἀνάλογες πατριωτικὲς ἐταιρεῖες, ποὺ τὶς ἐνέπνεε ὁ ἀπόηχος τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ καὶ τῆς Ἀμερικανικῆς— δὲν ἦταν παρὰ ἡ ἐνσάρκωση τοῦ ἄσβεστον πόθου ὅλων τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τους. Προσπάθησε, καὶ κατὰ πολὺ ἐπέτυχε, νὰ συντονίσει καὶ νὰ διευθύνει ὅσα ἀπὸ αἰῶνων ἐγίνοντο ἄσυνάρτητα. Στὶς παραμονὲς τοῦ ἀγῶνα εἶχε λάβει τεράστιες διαστάσεις καὶ ἀριθμοῦσε μεταξὺ τῶν μελῶν της ὅ,τι ἐκλεκτὸ εἶχε τὸ ἔθνος.

Ἡ Σερβία πιεζομένη ἀπὸ τὶς βιαιότητες τῶν Γενιτσάρων καὶ τῶν Ἀλβανῶν εἶχε ἤδη ἐπαναστατήσει ἀπὸ τὸ 1804, πολὺ πρὶν ὅταν ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης, στὸν ὁποῖο τελικὰ ἀνατέθηκε ἀπὸ τὴν Φιλικὴ Ἐταιρεία ἡ ἀρχηγία τοῦ ἀγῶνα, πέρασε τὸν Προῦθο στὶς 22 Φεβρουαρίου τοῦ 1821 καὶ μπῆκε στὸ Ἰάσιο.

Πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ μέγας Κοραΐς, ἐνόμιζαν ὅτι δὲν εἶχε ἀκόμη ὠριμάσει ὁ καιρὸς γιὰ ἓνα τέτοιο ἀγῶνα. Ὅτι τὸ ἀνελεύθερο πνεῦμα ποὺ ἐπικράτησε στὴν Εὐρώπη μετὰ τὴν τελικὴ ἤττα τοῦ Ναπολέοντα καὶ τὴ συνθήκη τῆς Βιέννης, τὸ πνεῦμα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας καὶ τοῦ Μέτερνιχ δὲν εὐνοοῦσε ἓνα τέτοιο ἐγχείρημα. Εὐτυχῶς δὲν εἰσακούστηκαν.

Ἡ ἐπανάσταση στὶς Παραδονάβιες χῶρες βέβαια ἀπέτυχε καὶ στὸ Δραγατσάνι ὁ Ἱερὸς Λόχος ἐπλήρωσε τὸ φόρο τοῦ αἵματος, ἀλλὰ τὰ πράγματα ἐπῆραν τὸ δρόμο τους. Οὔτε ἡ διάψευση τῶν ἐλπίδων ὅτι ἡ Ρωσία στεκόταν πίσω ἀπὸ τὸν Ὑψηλάντη —ἦταν ὑπασπιστῆς τοῦ Τσάρου— οὔτε ὁ ἀφορισμὸς τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' —προϊὸν βαρβάρου ἐξαναγκασμοῦ— ἀναχαίτισαν τὴν ἐνθουσιώδη ἐκείνη πορεία πρὸς τὴν ἐλευθερία.

Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παρακολουθήσομε ἐδῶ σήμερα παρὰ σὲ ἀδρότατες γραμμὲς τὸν μακροχρόνιο καὶ ἀνισο ἐκείνο ἀγῶνα, ποὺ τὸν χαρακτηρίζουν πράξεις ἀπίστευτου ἡρωϊσμοῦ ἀλλὰ καὶ περιόδοι κάμψεως καὶ διχόνοιας, καὶ ποὺ τελικὰ κατέληξε στὴ δημιουργία τοῦ ἐλευθέρου Ἑλληνικοῦ βασιλείου, πυρήνα τῶν ἔπειτα ἀγῶνων γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν ἐθνικῶν μας πόθων.

Στὰ νότια ἄκρα τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου οἱ συνθήκες ἦσαν εὐνοϊκότερες ἀπὸ τὶς Παραδονάβιες Ἡγεμονίες γιὰ νὰ ἐπιτύχει ἡ ἐπαναστατικὴ προσπάθεια. Στὸ Μοριά, τὴ Ρούμελη καὶ τὰ νησιὰ ὑπῆρχαν πολλοὶ ἐμπειροπόλεμοι ἄνδρες γιὰ μιὰ σύγκρουση μὲ τὸν ἐχθρὸ στὴ στεριά καὶ στὴ θάλασσα: κλέφτες, ἀρματολοί, ἄλλοι ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσει στὸν Ἀγγλικὸ στρατὸ στὰ Ἐπτάνησα ἢ ὡς στρατιῶτες τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων, ναῦτες ἀσκημένοι ἀπὸ ναυτικὸν ἀγῶνες μὲ πειρατὲς ἢ ἀπὸ τὶς παραβιάσεις τῶν Ἀγγλικῶν ναυτικῶν ἀποκλεισμῶν τῶν Ναπολεοντείων πολέμων. Τέλος, καὶ αὐτὸ ἦταν ἀποφασιστικὸ, ἡ ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου (1820-1822) εἶχε τραβήξει μεγάλες Τουρκικὲς δυνάμεις ἀπὸ

τὴν Νότιο Ἑλλάδα στὴν Ἠπειρο, ἀκόμη καὶ αὐτὸν τὸ σερασκέρη τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ θυελλώδης ὄρμη τοῦ Παπαφλέσσα ἐπικράτησε, καὶ ὁ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸς ὑψωσε στὴν Πλατεία τῶν Καλαβρῦτων τὴ σημαία τῆς Ἐπαναστάσεως γιὰ ὅλη τὴν Πελοπόννησο στὶς 25 Μαρτίου τοῦ 1821, ἀφοῦ ὅμως ἀπὸ τὰ μέσα Μαρτίου εἶχαν σημειωθεῖ σποραδικὰ ἐπεισόδια ἐναντίον τῶν Τούρκων, σπουδαιότερο τῶν ὁποίων ἦταν ἡ κατάληψη τῆς Καλαμάτας ἀπὸ τὸν Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη (23 Μαρτίου 1821). Ἐπακόλουθο ἦταν ἡ ἴδρυση τῆς Μεσσηνιακῆς Γερούσιας καὶ ἡ διακήρυξη πρὸς τὶς Εὐρωπαϊκὲς ἀδελές (28 Μαρτίου 1821).

Στὰ δύο πρῶτα χρόνια τοῦ ἀγώνα, παρὰ τὶς βίαιες ἀντιδράσεις τῶν Τούρκων καὶ τὸν ἀπαγχονισμό τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε', οἱ ὅπλαρχηγοὶ τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἔδρασαν λαμπρὰ καὶ συντέλεσαν πολὺ στὴν ἐδραίωση τῆς ἐπαναστάσεως. Μὲ πράξεις ἀξιοθαύμαστες στὴν Ἀλαμάνα, στὴ Γραβιά, στὸ Μακρονόρος, στὰ Βασιλικά, στὸ Μεσολόγγι ἀναχαίτισαν τὶς Τουρκικὲς δυνάμεις πρὸς τὴν Πελοπόννησο, γιὰ νὰ πνίξουν τὴν ἐπανάσταση στὴν κοιτίδα της. Στὴν Πελοπόννησο οἱ Ἕλληνες εἶχαν σχεδὸν πλήρως ἐπικρατήσει. Οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὴν ὑπαιθρο καὶ εἶχαν ἐγκλεισθεῖ στὰ φρούριά τους, τὰ ὁποῖα πολιορκοῦσαν οἱ ἐπαναστάτες.

Πάμπολλα ἀξιοθαύμαστα ἔργα ἔγιναν τότε, ἀλλὰ τὰ σημαντικότερα ἦσαν ἡ ἄλωση τῆς Τριπολιτσᾶς στὶς 23 Σεπτεμβρίου 1821, μὲ τὴ φρικώδη σφαγὴ τῶν Τούρκων πρὸς ἀκολούθησε, καὶ ἡ καταστροφή τῆς στρατιᾶς τοῦ Δράμαλη τὸ καλοκαίρι τοῦ '22 στὰ Δερβενάκια, δηλαδὴ στὴ διάβαση ἀπὸ τὸ Ἄργος στὴν Κόρινθο, καὶ τὰ δύο κατορθώματα τῆς στρατιωτικῆς ιδιοφυΐας τοῦ Κολοκοτρώνη.

Τὴν ἴδια ἐκείνη περίοδο ὁ Ἑλληνικὸς στόλος —τῶν τριῶν κυρίως ναυτικῶν νησιῶν, Ὑδρας, Σπετσῶν καὶ Ψαρῶν— διακρίθηκε μὲ τὰ ἐδέλικτα πλοῖα του καὶ τὰ πυρπολικά του καὶ κυρίως μὲ τὴν ἀξιοθαύμαστη τόλμη του. Δυστυχῶς ὅμως δὲν κατόρθωσε νὰ σώσει

τῆ Χίο, ἡ ὁποία γνώρισε τὴν τρομερὴ ἐκείνη σφαγὴ τὸ Πάσχα τοῦ 1822, καταστροφὴ μοναδική, πὸν συγκλόνισε τὴν Εὐρώπη, καὶ πὸν προκάλεσε τὸν Κανάρη νὰ προβεῖ στὴν ἡρωϊκὴ πυρπόληση τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδας.

Μὲ τὸ τέλος τοῦ δευτέρου χρόνου ἡ ἐπανάσταση εἶχε πιά ἐδραιωθεῖ. Οἱ Ἕλληνες εἶχαν νικήσει ἰσχυρότατο ἀντίπαλο, τὴν Ὀθωμανικὴν Ἀυτοκρατορία πὸν ξαπλωνόταν ἀπὸ τὸ Νεῖλο ὡς τὸ Δούναβη, καὶ τὸν εἶχαν νικήσει μὲ τὶς δικές τους δυνάμεις. Ἔτσι προκάλεσαν τὸ θαυμασμὸ τῆς ξένης κοινῆς γνώμης, τὸ Φιλελληνισμό, πὸν τόσο ἐπηρέασε τὶς ξένες κυβερνήσεις καὶ πὸν τόση ὑλικὴ βοήθεια προσέφερε στὸν ἀγώνα, καὶ τελικὰ τὸ φόρο τοῦ αἵματος ἐπλήρωσε στὴ μάχη τοῦ Πέτα. Ταυτοχρόνως ἡ ἐπανάσταση εἶχε ἀναδείξει στρατιωτικούς ἡγέτες ἐξαιρετικὰ ἰκανούς, ὅπως τὸν Κολοκοτρώνη καὶ τὸν Ὀδυσσεά Ἀνδρουῦτσο, καὶ ἄνδρες ἀπαράμιλλον θάρρους, ὅπως τὸν Ἀθανάσιο Διάκο, τὸ Μάρκο Μπότσαρη ἢ τὸν Κωνσταντῖνο Κανάρη.

Τὰ λαμπρὰ αὐτὰ κατορθώματα τῶν δύο πρώτων ἐτῶν ἔγιναν στὰ πεδία τῶν μαχῶν καὶ στὶς Ἑλληνικὲς θάλασσες. Ἡ ἐσωτερικὴ ὁμως πολιτικὴ τῆς ἐπαναστάσεως μὲ τὴν πικρὴ διχόνοια μεταξὺ πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν, τὶς ἀντιζηλίεις καὶ τὶς ἀντεγκλήσεις γιὰ τὸ σχηματισμὸ κεντρικῆς ἐξουσίας, κυβερνήσεως, τὶς διαφορὲς μεταξὺ Δημητρίου Ὑψηλάντου καὶ Μαυροκορδάτου, καὶ Κολοκοτρώνη καὶ Κουντουριώτη ἔριξαν τὴ βαρὴ σκιά τους στὰ πράγματα τῶν Ἑλλήνων, ἀκόμη καὶ στὶς δύο πρώτες ἐθνοσυνελεύσεις, ἡ πρώτη τῶν ὁποίων, τῆς Ἐπιδάουρου κατὰ 1821, ἀξιώθηκε ἐπὶ τέλος νὰ κηρύξει «ἐν ὀνόματι τῆς ἀγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων τὴν πολιτικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ὑπαρξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους». Οἱ διχόνοιες αὐτὲς ὀδήγησαν στοὺς δύο ἐμφυλίους πολέμους τοῦ 1824-25, κατὰ τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Κολοκοτρώνης φυλακίσθηκε καὶ ὁ Ὀδυσσεάς Ἀνδρουῦτσος δολοφονήθηκε. Τὰ γεγονότα ἐκεῖνα ἀποτελοῦν σκοτεινὴ παρένθεση στὸν ἡρωϊκὸ ἀγώνα τῶν Ἑλλήνων, καὶ δὲν ἔχουν θέση σὲ πανηγυρικὸ ἐορτασμὸ, ὅπως τὸν ση-

μερινό. "Ας ἀρκεσθοῦμε μὲ τὸ νὰ καταδικάσομε ὀλοφύχως τὴ διχόνοια, τὴν κατάρα αὐτὴ τοῦ ἔθνους μας, ὅπως τὴν καταδίκασε καὶ ὁ Σολωμὸς στὸ ποίημά του γιὰ τὸ θάνατο τοῦ Λόρδ Μπαϊρόν, ἀποκαλώντας την:

Ἐρινύαν ἀπὸ τὰ χθόνια
 ποῦ ἡ ἐλπίδα ἀπαρατᾶ·
 ἢ θεομίσητη διχόνοια
 ποῦ τὸν ἄνθρωπο χαλνᾷ.

Ὅταν τὸ 1824 διεπίστωσε ὁ Σουλτάνος ὅτι δὲν μποροῦσε νὰ καταπνίξει τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση μὲ τὶς δικῆς του δυνάμεις, ζήτησε τὴ σύμπραξη τοῦ ἀνεξάρτητου, πιά, ἀλλὰ ἄλλοτε ὑποτελοῦς τοῦ πασᾶ τῆς Αἰγύπτου Μωχάμετ Ἄλη. Αὐτὸς μὲ τὴν ὑπόσχεση ὅτι θὰ πάρει ὡς ἀντάλλαγμα τὴν Κρήτη, τὴν Κύπρο καὶ τὴ διοίκηση τῆς Πελοποννήσου συγκρότησε ἰσχυρὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα, διοικητὴ τοῦ ὁποίου ἔβαλε τὸ θετό του γιὸ Ἴμπραήμ.

Οἱ Τουρκοαιγυπτιακῆς δυνάμεις ἀνέλαβαν μιὰ σειρὰ ἐπιχειρήσεων μὲ τελικὸ στόχο τὴν κατάπνιξη τῆς ἐπαναστάσεως. Ὑπέταξαν τὴν Κρήτη, κατέστρεψαν τὴν Κάσο καὶ τὰ Ψαρά, ἐπιχείρησαν νὰ καταλάβουν τὴ Σάμο καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 1825 ἀποβιβάστηκαν στὴν Πελοπόννησο. Λίγο ἀργότερα ἐπολιόρκησαν τὸ Μεσολόγγι, εὐθὺς μετὰ τὸν ἐκεῖ θάνατο τοῦ Βύρωνος. Ἡ δεύτερη αὐτὴ πολιορκία καὶ ἡ ἥρωϊκὴ καὶ τραγικὴ ἔξοδος προκάλεσε τὸ θαυμασμὸ ὀλόκληρης τῆς Εὐρώπης καὶ μᾶς χάρισε μερικὰ ἀπὸ τὰ λαμπρότερα ἀποσπάσματα τῆς Σολωμικῆς ποιήσεως.

Ὁ ἐμφύλιος ὅμως πόλεμος εἶχε φθείρει τὶς δυνάμεις τῶν ἐπαναστατῶν, καὶ ἡ ἐπανάσταση τότε ἔφθασε στὸ κρισιμότερό της σημεῖο. Ὁ Ἴμπραήμ λεηλατοῦσε ἀγρίως τὴν Πελοπόννησο καὶ οἱ Τούρκοι προσπαθοῦσαν νὰ σβήσουν κάθε ἐπαναστατικὴ ἐστία στὴ στεριά (1825-27).

Ἀναλαμπὲς ἦσαν ἡ ναυμαχία τοῦ Γέροντα (1824), ὅταν ὁ Μια-

ούλης ἔσωσε τὴ Σάμο, ἡ ἀντίσταση τοῦ Δημητρίου Ὑψηλάντη κατὰ τοῦ Ἰμπραήμ στοὺς Μόλους τῆς Λέρνης (1825) καὶ ἡ Μάχη τῆς Ἀράχοβας μὲ τὸν Καραϊσκάκη, πὸν σ' αὐτὴ τῇ δύσκολῃ περιόδῳ τοῦ ἀγώνα προσέφερε μεγάλες ὑπηρεσίες — ὑπῆρξε καὶ ὁ Ἀρχιστράτηγος Στεριᾶς. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς φονεύθηκε τὸν ἐπόμενον χρόνον (23 Ἀπριλίου 1827), καὶ ἀκολούθησε ἡ φοβερὴ καταστροφὴ τῶν Ἑλλήνων στὸ Φάληρο καὶ ἡ παράδοσις τῆς Ἀκροπόλεως στὸν Κιουταχῆ.

Οἱ μεγάλες δυνάμεις πὸν παρακολουθοῦσαν πάντοτε μὲ μέγιστο ἐνδιαφέρον τὸν ἄσθενῆ, ὅπως ἔλεγαν τότε τὴν Τουρκία, κινούμενες ἀπὸ διαφορετικὰ ἐλατήρια ἢ καθε μίᾳ, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπέμβουν καὶ νὰ λύσουν τὸ Ἑλληνικὸ ζήτημα. Τότε, τὸν Μάρτιο-Ἀπρίλιον τοῦ 1827, ἔγινε καὶ ἡ Τρίτῃ Ἐθνικὴ Συνέλευσις τῆς Τροιζήνος πὸν ψήφισε νέον σύνταγμα καὶ ἐξέλεξε ὡς πρῶτον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος τὸν Καποδίστρια, ὁ ὁποῖος ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828.

Ἀξίζει νὰ σταθοῦμε ἐδῶ γιὰ λίγο καὶ νὰ ἀκούσομε ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν Καποδίστρια σὲ τί κατάστασις καταστροφῆς καὶ ἀπελπισίας εὗρηκε τὸν τόπον μετὰ τὰ ἐπτὰ ἐκεῖνα χρόνια πολέμου καὶ δηλώσεως. Τὸ ἀπόσπασμα πὸν θὰ σᾶς διαβάσω εἶναι ἀπὸ τὰ Ἄπαντα τοῦ Τερτσέτη (Γ', σελ. 214):

«Εἰς τὸ 1828... ἐπῆγε ὁ Γεώργιος Μαυρομιχάλης, — ὁ μελλοντικὸς δολοφόνος τοῦ Καποδίστρια — νὰ ἐπισκεφθῆι τὸν Κυβερνήτην. Ἐφόρῃσε τὴ λαμπρότερην ἐνδυμασίαν του, βουτηγμένην εἰς τὸ μάλαμα· ἐγελοῦσε ἡ καρδιά του διατὶ ὁ νέος εἶχε κλίσις πρὸς τὸν Κυβερνήτην· τὸν ἐδέχθη αὐτὸς ὡς πατέρα τὸν υἱόν, ἀλλὰ τοῦ εἶπε: «Δὲν σ' ἐπαινῶ διὰ τὰ φορέματά σου καὶ πρὶν πατήσω τὰ χώματα τὰ Ἑλληνικὰ καὶ ἀφοῦ ἤλθα καὶ εἶδα τὸ ἔβεβαιώθηκα... εἶδα πολλὰ εἰς τὴ ζωὴ μου, ἀλλὰ σὰν τὸ θέαμα, ὅταν ἔφθασα ἐδῶ... δὲν εἶδα τι παρόμοιον ποτέ, καὶ ἄλλος νὰ μὴν τὸ ἰδεῖ... Ζήτω ὁ Κυβερνήτης, ὁ σωτήρας μας, ὁ ἐλευθερωτὴς μας, ἐφώναζαν γυναῖκες ἀναμαλλιάρες, ἄνδρες μὲ

λαβωματιές πολέμου, ὄρφανὰ γδυτά, κατεβασμένα ἀπὸ τὲς σπηλιές· δὲν ἦταν τὸ συναπάντημά μου φωνὴ χαρᾶς, ἀλλὰ θρήνος· ἡ γῆ ἐβρέχετο ἀπὸ δάκρυα· ἐβρέχετο ἡ μερτιά καὶ ἡ δάφνη τοῦ στολισμένου δρόμου ἀπὸ τὸ γιालὸ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν· ἀνατρίχιαζα, μοῦ ἔτρεμαν τὰ γόνατα, ἡ φωνὴ τοῦ λαοῦ ἔσχιζε τὴν καρδιά μου· μαυροφορεμένες γερόντισσες μοῦ ἐζητοῦσαν νὰ ἀναστήσω τοὺς ἀποθαμένους τους, μανάδες μοῦ ἔδειχναν εἰς τὸ βυζὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ μοῦ ἔλεγαν νὰ τὰ ζήσω, καὶ ὅτι δὲν τοὺς ἀπέμειναν παρὰ ἐκεῖνα, καὶ ἐγώ, καὶ μὲ δίκαιο, μοῦ ἐζητοῦσαν ὅλα αὐτὰ διότι ἐγὼ ἦλθα καὶ ἐσεῖς μὲ προσκαλέσατε νὰ οἰκοδομήσω, νὰ θεμελιώσω κυβέρνησιν, καὶ κυβερνήσις καθὼς πρέπει, ζεῖ, εὐτυχεῖ τοὺς ζωντανούς, ἀνασταίνει τοὺς ἀποθαμένους, διατὶ διορθώνει τὴ ζημία τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀδικίας ...Δύναμαι νὰ κάμω ἐγὼ ὅλα αὐτὰ, καὶ νὰ δικαιολογήσω τὴν παντοχὴ τοῦ κόσμου; δύναμαι νὰ πράξω μηδέν, χωρὶς τῆ σταθερὰ ὁμοφροσύνη τῶν πρώτων τοῦ τόπου..... Υἱὸ τοῦ Μαυρομιχάλη, διὰ νὰ μὲ τιμήσεις ἦλθες εὐμορφοστολισμένος, τὸ ἐννοῶ καὶ σὲ ἀγαπῶ· ὅθεν καὶ σοῦ ἀνοίγω τὴν καρδιά μου.

.....

Ἄλλὰ ὡς ἐπανέλθομε στὶς μεγάλες Δυνάμεις —πρὶν βέβαια ἀπὸ τὴν ἀφιξὴ τοῦ Καποδίστρια— γιὰ νὰ κλείσωμε τὴν ἀφήγησίν μας. Ἡ Αὐστρία, ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσία, φοβούμενες κάθε ἐθνικὴ ἐξέγερση, εἶχαν ἀρχικὰ καταδικάσει καὶ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπανάσταση στὸ Συνέδριον τοῦ Λαῦμπαχ, καὶ εἶχαν ταχθεῖ ἀλληλέγγυες μὲ τὴ «νόμιμη κυβέρνησις τοῦ Σουλτάνου». Ὅμως, ἡ θριαμβευτικὴ πορεία τῶν Ἑλλήνων τὰ δύο πρῶτα χρόνια τοῦ ἀγῶνα καὶ ἡ ραγδαία ἀνάπτυξις τοῦ φιλελληνικοῦ κινήματος ὁδήγησε τὶς κυβερνήσεις τῶν Δυνάμεων ἐκείνων σὲ νεώτερες ἀποφάσεις.

Ἡ Ἀγγλία ἦταν ἡ πρώτη ποὺ διαφοροποίησε τὴ θέση της, καὶ πρωταγωνιστὴς αὐτῆς τῆς νέας στροφῆς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἦταν ὁ φιλελεύθερος Γεώργιος Κάννιγκ, ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν

ἀπὸ τὸ 1822, ὁ ὁποῖος καὶ πρῶτος ἀναγνώρισε τὸν Ἑλληνικὸ ναυτικὸ ἀποκλεισμὸ τῶν Ὀθωμανῶν. Δὲν εἶναι λοιπὸν παράδοξο ὅτι στὸ χαμηλότερο σημεῖο τοῦ ἀγῶνα στράφηκαν οἱ Ἕλληνες πρὸς τοὺς Ἄγγλους καὶ ζήτησαν τὴν προστασίαν τους. Ἡ αἴτηση αὐτὴ ἐπεμβάσεως τῶν Ἄγγλων, τὴν ὁποία ὑπέγραψε καὶ ὁ ἴδιος ὁ Κολοκοτρώνης, κατηγορήθηκε, καὶ τὴν ἀπεκάλεσαν ἀδίκως καὶ ἀπρεπῶς τὸ «Ψήφισμα τῆς Ὑποτελείας», ἐνῶ στὴν ἀλήθεια ἦταν τὸ Ψήφισμα τῆς ἀπελπισίας, τὴν ὥρα πού ὁ Ἰμπραήμ ἐρήμωνε τὸ Μοριά καὶ ἀπὸ πούθεν δὲν ἐφαίνετο φῶς.

Δὲν εἶναι βέβαια δυνατὸν νὰ παρακολουθήσομε ἐδῶ στὴ λίγη ὥρα πού διαθέτομε τὸ δαίδαλο ἐκεῖνο τῆς τότε Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, τοὺς ἀνταγωνισμούς, τοὺς φόβους καὶ τοὺς ἐλιγμούς τῶν μεγάλων Δυνάμεων κατὰ τὰ ἔτη τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Σὲ ἓνα σημεῖο ὁμως πρέπει νὰ σταματήσομε, στὸ θάνατο τοῦ Τσάρου Ἀλεξάνδρου Α' τὸ 1825 καὶ στὴν ἀνοδο στὸ Ρωσικὸ θρόνο τοῦ Νικολάου Α' πού προώθησε τὴ δυναμικὴ λύση τοῦ Ἑλληνικοῦ ζητήματος.

Ἀκολούθησε ἡ Ἰουλιανὴ Σύμβαση τοῦ Λονδίνου (6 Ἰουλίου) τοῦ 1827 μεταξὺ Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας, πού ἀπεφάσισε νὰ εἰρηνεύσει τὰ πράγματα δυναμικά, καὶ ἀνεγνώριζε τὴν Ἑλλάδα «αὐτόνομη ὑπὸ τὴν ἐπικυριαρχία τοῦ Σουλτάνου». Ἀλλὰ ὁ Ἰμπραήμ δὲν συμμορφώθηκε μὲ τὶς ὑποδείξεις τῶν Δυνάμεων, δὲν ἀπεχώρησε ἀπὸ τὴν Πελοπόννησο, καὶ αὐτὸ ὀδήγησε στὴ σωτήριο γιὰ μᾶς ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου 1827, πού οἱ συμμαχικοὶ στόλοι Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψαν τελείως τὸν Τουρκοαιγυπτιακὸ στόλο, καὶ στὴν ἀποστολὴ ἀργότερα (Αὐγ. 1828) τοῦ Γαλλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος τοῦ στρατηγοῦ Μαιζῶνος στὴν Πελοπόννησο, καὶ τὴν ἐκδίωξη τοῦ Ἰμπραήμ καὶ τῶν Αἰγυπτίων. Μετὰ ἀπὸ αὐτὰ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς Ἑλλάδος δὲν ἦταν πιά ἔργο δύσκολο. Ἡ τελευταία μάχη τοῦ ἀγῶνα δόθηκε στίς 12 Σεπτεμβρίου 1829 στὴν Πέτρα τῆς Βοιωτίας. Πρὶν ἀπ' αὐτήν, τὸ περίφημο Πρωτόκολλο τοῦ Λονδίνου τῆς

10/22 Μαρτίου τοῦ 1829, πάλι μεταξὺ Ἀγγλίας, Ρωσίας καὶ Γαλλίας, ἀνεγνώρισε τὴν ἴδρυση αὐτονομοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπόφαση ποὺ ἀναγκάσθηκε ἡ Τουρκία νὰ δεχθεῖ μόνο μὲ τὴ Συνθήκη τῆς Ἀδριανουπόλεως τῆς 14ης Σεπτεμβρίου τοῦ 1829 ποὺ ἔδωσε τέλος στὸν τότε Ρωσο-Τουρκικὸ Πόλεμο.

Οὔτε ἔληξαν βέβαια τότε οἱ ἐσωτερικὲς διαμάχες καὶ δυσκολίες, ποὺ ὀδήγησαν στὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια καὶ σὲ ὅλα ὅσα προηγήθηκαν τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ὕθωνος ὡς βασιλέως τοῦ νέου ἐλευθέρου βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Δὲν προτίθεται νὰ εἰσέλθω εἰς αὐτά.

Θὰ τελειώσω ὅμως τὴ μακρὰ αὐτὴ ἀφήγηση μὲ τὴ θαυμασία περιγραφή τῆς ἀφίξεως τοῦ Ὕθωνος στὸ Ναύπλιο, ἀπὸ τὸ μεγάλο Ἀγγλο ἱστορικὸ George Finley, ὁ ὁποῖος ἦταν καὶ αὐτόπτης μάρτυς, γιατί τότε μόνο στὴν πραγματικότητα ἔληξε ὁ ἀπελευθερωτικὸς μας ἀγὼν.

Λέγει ὁ Finley: «Ὁ βασιλεὺς Ὕθων ἀποβιβάσθηκε ἀπὸ Βρεταννικὴ φρεγάδα ποὺ τὸν ἔφερε στὴν Ἑλλάδα στὶς 6 Φεβρουαρίου τοῦ 1833. Ἡ εἴσοδος τοῦ Ὕθωνος στὸ Ναύπλιο ἦταν ἓνα θέαμα μοναδικὸ ποὺ ἐνθουσίασε τοὺς Ἕλληνας καὶ τοὺς ξένους οἱ ὁποῖοι τὴν παρακολούθησαν. Ἐφθασε μὲ τὴ συνοδεία πολλῶν πολεμικῶν πλοίων τῶν μεγαλυτέρων τότε δυνάμεων τοῦ κόσμου. Ἦταν νέος 17 ἐτῶν, καλοῦ ἀναστήματος καὶ πολὺ εὐπαρουσίαστος. Μὲ νεανικὴ χάρη ἔπαιψε πρὸς τὴ βασιλικὴ του κατοικία συνοδευόμενος ἀπὸ λαμπρὴ ἀκολουθία καὶ ἀπὸ τὶς εὐλογίες καὶ τὶς ἐπευφημίες ἑνὸς ἐνθουσιασμένου πλήθους. Πολλὲς ἦσαν οἱ γνήσιες εὐχὲς ποὺ τοῦ δόθηκαν τότε γιὰ μιὰ εὐτυχισμένη βασιλεία.

Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἦταν πραγματικὸς σταθμὸς στὴν Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος καὶ ὄχι καὶ χωρὶς σημασία γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ἐνα νέο Χριστιανικὸ βασίλειο γεννιόταν, ποὺ θὰ ἔπαιζε σημαντικὸ ρόλο στὴν ἰσορροπία τῶν δυνάμεων στὴ Δύση.

Τὸ θέαμα ἦταν εἰκόνα μοναδική. Ἡ Ἀναρχία καὶ ἡ Τάξις εἰ-

χαν ἐπὶ τέλος δώσει τὰ χέρια. Ἕλληνες καὶ Ἀλβανοί, ὄρεινοὶ καὶ νησιῶτες, ναῦτες καὶ ἀγρότες μὲ τὰ πολυποίκιλα γραφικὰ τους ἐνδύματα ζητωκραύγαζαν τὸ νέο μονάρχη ὡς ἐλευθερωτὴ ἀπὸ μιᾶ κοιωνικῆ κατάστασι τόσο ἀνυπόφορη, ὅσο καὶ ἡ Τουρκικὴ τυραννία. Οἰκογένειες ντυμένες μὲ τὰ κυριακάτικα τους γέμιζαν τὶς βάρκες πού ἐπλεαν στὴν ἡρεμὴ θάλασσα ἀνάμεσα στὶς σηκιοστόλιστες φρεγάδες τῶν συμμαχικῶν στόλων. Μουσικὴ ἀπὸ πολλὰς ὀρχήστρες, ἀπὸ τὰ πλοῖα ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ στεριά, ζωήρευαν τὴ σκηνὴ καὶ τῆς χάριζαν λυρισμὸ, καὶ οἱ τιμητικοὶ κανονιοβολισμοὶ πρόσθεταν μοναδικὴ μεγαλοπρέπεια. Οἱ στολὲς πολλῶν στρατῶν καὶ ναυτικῶν καὶ ὁ ἦχος πολλῶν γλωσσῶν πιστοποιοῦσαν ὅτι τὰ περισσότερα πολιτισμένα κράτη εἶχαν στείλει ἀντιπροσώπους γιὰ νὰ ἐορτάσουν καὶ νὰ τιμῆσουν τὴν Ἑλλάδα πού ξαναγεννιόταν.

Ἄλλὰ καὶ ἡ φύσι ἦταν ἀπόλυτα ἐναρμονισμένη μὲ τὴ σκηνὴ ἐκείνη. Ὁ ἥλιος ἦταν ζεστός καὶ μιὰ πνοὴ ἀνοιξιάτικη εὐωδίαζε τὸν ἀέρα πού δροσερὸς ἐρχόταν ἀπὸ τὴ θάλασσα. Καὶ τὸ τοπίο ἦταν ὠραιότατο καὶ ἀνακαλοῦσε μνηήμες ἀπὸ τὸ ἐνδοξο παρελθόν. Τὰ ἄσπρα σπιτάκια τοῦ Ναυπλίου φώλιαζαν κάτω ἀπὸ τὶς Βενετικὲς ὀχυρώσεις καὶ τὰ Κυκλώπια θεμέλια πού στεφάνωναν τοὺς βράχους τοῦ ἀκρωτηρίου. Πιὸ πάνω ἀπόκρημνο τὸ Παλαμήδι ἔριχνε τὴ βουριά του σιὰ καὶ τὸ νησάκι, τὸ Μπούρτζι, στεκόταν σὰν ἄγρυπνος φρουρὸς τοῦ λιμανιοῦ. Ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ἄργους καὶ οἱ Ὀμηρικὲς Μυκῆνες ἦσαν ὄρατὲς κι ἀκόμη πιὸ πέρα τὰ χιονισμένα γαλανὰ βουνὰ τῆς Ἀρκαδίας, ἀλλὰ καὶ τὰ Λακωνικὰ βουνὰ πού φτάναν ὡς τὰ γαλάζια νερὰ τοῦ Αἰγαίου.

Πολλοί, γεμάτοι ἐνθουσιασμό, πίστευαν πὼς ξαναγεννιόταν ἡ ποιητικὴ δόξα τοῦ Ὀμήρου καὶ τὸ ἱστορικὸ μεγαλεῖο τοῦ Θουκυδίδου, ὅτι ἐβλεπαν μιὰ τρίτη Ἑλλάδα νὰ γεννιέται πού θὰ καταλάμβανε καὶ πάλι θέσι λαμπρὴ στὶς δέλτους τῆς ἱστορίας».

Κυρίες καὶ Κύριοι, ἐορτάζομε τὶς μεγάλες ἐπετείους, Lest we

forget, όπως λέγουν οι Άγγλοι— μήπως και ξεχάσουμε... Όχι τὰ μεγάλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα δὲν χρειάζονται τὴ μνήμη μας, ἔχουν δική τους ζωή, ἀλλὰ μήπως ξεχάσουμε τὸ τί ὀφείλομε ἐμεῖς στὸ ἀπαράμιλλο θάρρος καὶ τὴν αὐτοθυσία τῶν ἐξόχων ἐκείνων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ στὴν ἀγωνία καὶ τὸν πόνο τόσων χιλιάδων μαρτύρων ποὺ σφράγισαν μὲ τὸ αἷμα τους τὴν ἐλευθερία. Ἡ Λευτεριά πρόβαλε, ὅπως τὸ λέγει καὶ ὁ Σολωμός,

μὲ τὰ ροῦχα ματωμένα,

ὄχι μόνο ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν ἡρώων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ κόκκαλα τῶν μαρτύρων.

Ἄν σήμερα εἴμεθα ἐλεύθεροι καὶ μποροῦμε νὰ λατρεύομε τὸ Θεὸ τῶν πατέρων μας καὶ νὰ προσβλέπομε πρὸς ἓνα καλύτερο μέλλον, τὸ ὀφείλομε ἐξ ὀλοκλήρου στὴ γενιὰ ἐκείνη τῶν μεγάλων ἀγωνιστῶν τοῦ '21, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνο μᾶς ἐχάρισαν τὴν ἐλευθερία μας, ἀλλὰ, καὶ ἔδωσαν στὸν κόσμον ὀλόκληρο μέγιστο μάθημα ὑπερασπίσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρέπειας.

Ἐπίσημη λοιπὸν ἡ ὀφειλομένη εὐγνωμοσύνη πρὸς τὸν ἡρωισμό τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, πρὸς τὸ Ἑλληνικὸ ἡρωικὸ ἰδανικὸ ποὺ βάζει τὰ ἰδανικά τῆς ζωῆς πιὸ πάνω ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ ζωὴ, καὶ τὴ θυσιάζει γιὰ χάρη τους.

Καὶ μποροῦμε νὰ παρακολουθήσομε τὸ Ἑλληνικὸ αὐτὸ ἡρωικὸ ἰδανικὸ διὰ μέσον τῶν αἰώνων. Πίσω ἀπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸ τοῦ '21 στέκεται ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλιάς—ὁ βασιλιάς μου δὲν ὑπέγραψε, σκοτώθηκε, ἀπάντησε ὁ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης στὸν ὑπερόπτη Ἄγγλο ναύαρχο ποὺ τὸν ἐρώτησε: «Γιατί σεῖς οἱ Ἕλληνες ἐπαναστατεῖτε κατὰ τοῦ Μονάρχου σας;»— καὶ πίσω ἀπὸ τὸν Παλαιολόγο στέκεται σὰν σύμβολο ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας, (σύμβολο τοῦ μεσαιωνικοῦ μας ἡρωισμοῦ)— δὲ χάνομαι στὰ τάρταρα/μονάχα ξεποσταίνω,|στὴ ζωὴ ξαναφαίνομαι|καὶ λαοὺς

ἀνασταίνω— και πίσω ἀπὸ τὸ Διγενὴ στέκεται ὁ Ἀλέξανδρος, ποὺ εἶχε τὴν Ἰλιάδα μαζί του σὲ ὅλες τὶς ἐκστρατεῖες— και πίσω ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο οἱ πολεμιστὲς τῶν Μηδικῶν και πίσω ἀπὸ τὸ Λεωνίδα στέκεται ὁ Ἀχιλλεὺς τοῦ Ὀμήρου —αἰὲν ἀριστεύειν και ὑπείροχον ἔμμεναι ἄλλων. Ἡ γραμμὴ εἶναι μία και χωρὶς διακοπὴ. Μέσα στὸ ΟΧΙ τοῦ 1940 ἀντήχησε ἡ φωνὴ ὄλων αὐτῶν, φωνὴ ποὺ δρασκελίζε 3000 χρόνια Ἑλληνικῆς Ἱστορίας. Καὶ ἄς μὴ ξεχνοῦμε πῶς ὅταν τὰ παιδιά μας ἔφευγαν γιὰ τὸ Ἀλβανικὸ μέτωπο, τὰ προβόδισε ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς μὲ τὰ λίγα τοῦτα λόγια ποὺ τὰ λένε ὄλα:

Αὐτὸ τὸ λόγο θὰ σᾶς πῶ, δὲν ἔχω ἄλλο κανένα:
Μεθῦστε μὲ τ' ἀθάνατο κρασὶ τοῦ Εἰκοσιένα!

Και εἶναι τὸ ἱερὸ χρέος τῶν ἐκπαιδευτικῶν λειτουργῶν —ἀπὸ τοὺς κατώτατους ἕως τοὺς ἀνώτατους— νὰ κρατοῦν τὶς φωνὲς αὐτὲς ζωντανὲς στὴν ψυχὴ τῶν παιδιῶν μας, γιὰτὶ εἶναι ἐκεῖνες ποὺ μᾶς ἐξασφαλίζουν ἀπὸ ὅποια τυχὸν μελλοντικὴ προσβολὴ τῆς ἐθνικῆς μας ζωῆς.